

УДК 316.61:37.041;378.14

В.І.ПОЖУЄВ (доктор фізико-математичних наук, професор, завідувач кафедри програмного забезпечення та математичного моделювання, ректор, Заслужений працівник освіти України)

Запорізька державна інженерна академія, Запоріжжя, Україна

E-mail: dmin@zgia.zp.ua

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕХОДУ УКРАЇНИ ДО ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

В статті дається аналіз політичних і соціально-економічних умов, в яких відбувається перехід України до інформаційного суспільства; визначаються варіанти того шляху, який вже пройдений іншими країнами, в основному європейськими; обґрунтовано стратегії розвитку інформаційного суспільства та можливості використання їх Україною; розкрито основні напрями реалізації переходу до інформаційного суспільства та сформувано першочергові задачі державної політики забезпечення переходу до інформаційного суспільства.

***Ключові слова:** інформаційна сфера, інформаційне суспільство, особливості переходу, сучасне українське суспільство, інформаційно-комунікативна структура, зростання інформаційних потреб, інформатизація, індустрія інформаційно-телекомунікаційних послуг, державна інформаційна політика*

Постановка проблеми у загальному вигляді

Український шлях до інформаційного суспільства визначається, як і для інших держав, її сьогоdnішніми політичними, соціально-економічними, соціально-культурними особливостями. До цих особливостей слід віднести: нестабільність політичного і економічного положення в країні, що не дозволяє державі швидко і ефективно вирішувати економічні та організаційні проблеми забезпечення переходу до інформаційного суспільства; економічні умови, характерні для перехідної економіки України: відсутність вільних інвестицій для фінансування програм і проектів, які реалізують стратегію переходу до інформаційного суспільства, істотне падіння об'ємів виробництва і перш за все у високотехнологічних галузях; недостатньо високий у порівнянні з розвинутими країнами) рівень розвитку **інформаційно-комунікаційної інфраструктури** і промислового виробництва інформаційних засобів, продуктів і послуг, відсутність у держави засобів для їх модернізації і розширення; повільне протікання ринкових реформ в економіці країни в цілому і динамічний розвиток українського ринку інформаційних і телекомунікаційних засобів, технологій, продуктів і послуг; високий рівень монополізації засобів масової інформації, слабка підконтрольність суспільству системи формування суспільної свідомості; випереджальне створення різних систем зв'язку – каналів передачі інформації, комплексів комунікативного суспільства, засобів зв'язку, тобто індустрії надання інформаційних послуг; наявність, в основному, високого вдукового, освітнього і культурного потенціалу, створеного ще в СРСР і як такого, що зберігається ще сьогодні; порівняно

дешева інтелектуальна робоча сила, яка ще здатна ставити і вирішувати складні науково-технічні проблеми, рушійною силою якої у великій мірі являється ентузіазм.

Стрімкий розвиток і розповсюдження нових інформаційних і телекомунікаційних технологій набуває сьогодні характер глобальної інформаційної революції, яка здійснює зростаючий вплив на політику, економіку, управління, фінанси, науку, культуру та інші сфери життєдіяльності суспільства у межах національних кордонів і у світі в цілому. Як підкреслюється в Окінавській Хартії глобального інформаційного суспільства, прийнятої лідерами «вісімки» 22 липня 2000р., інформаційно-комунікативні технології являються одним з найважливіших факторів, які впливають на формування суспільства XXI ст. Наступає новий етап у розвитку процесів обміну інформацією. Інтенсивне упровадження і переплетіння сучасних комп'ютерних, теле- і радіо сповіщальних, телефонних технологій і комунікаційних служб, швидке розповсюдження локальних і глобальних комунікаційних мереж створює принципово нову якість тарансмежового інформаційного обміну та інструментарію впливу на масову свідомість, посилюючи значення соціально-психологічних і культурно-інформаційних аспектів глобалізації. Набувши унікальних можливостей у сфері пересування капіталу, товарів і послуг, інформаційні і комунікаційні технології стали основою формування нового типу економіки – «кібереконіміки». Існуючі економічні системи покликані пристосовуватися до інформаційної і комп'ютерної реальності. Прискорений розвиток і розповсюдження інформаційно-телекомунікаційних систем, пов'язаних між собою, у форматі яких перетинаються традиційні національні, політичні та економічні кордони, привили до зміни напряму філософської думки. Суспільно-політичний лексикон за останні троки збагатився такими поняттями, як «електронний уряд», «кібердемократія», «електронне громадянство», «кіберполітика», «комп'ютероопосередкована комунікація» та інші. Інформаційно-технологічна революція, що розгортається на наших очах, визначає рух до нового типу суспільства - інформаційного, чи як його називають, суспільства знання. Однією з характеристик цього суспільства являється його глобальний характер. У процесі формування інформаційного суспільства поступово стираються межі країнами і людьми, радикально змінюється структура світової економіки, значно більш динамічним і конкурентним стає ринок. Інформація і знання стають одним з стратегічних ресурсів держави, масштаби використання якого стали сумісними з використанням традиційних ресурсів, а доступ до них – один з основних факторів соціально-економічного розвитку. У зв'язку з цим до числа найважливіших задач держави відноситься формування і розвиток інформаційної інфраструктури і інтеграція її в глобальне інформаційне суспільство. Вирішення цих задач стає необхідною умовою стійкого розвитку держави та її повноцінного входження у світову економіку. Разом з тим інформаційні технології, все глибше проникають у сфер суспільного життя, генерують не тільки нові

можливості у вирішенні різних проблем, які накопичилися, але й принципово нові загрози, серед яких цифровий розрив між країнами і у рамках окремої держави, дотримання свободи слова, захист інтересів етнічних меншин і підростаючого покоління, збереження національної мови і культурного спадку у нових умовах, протистояння культурній експансії інших країн, охорона інтелектуальної власності, боротьба з комп'ютерними високотехнологічними злочинами, а також питання цензури у глобальних комп'ютерних мережах [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, з яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор

Визначенню базових понять, що характеризують інформаційне суспільство в цілому, присвячений ряд робіт зарубіжних авторів, більша частина яких написана у річищі постіндустріалізму. Серед них слід відмітити роботи Д.Белла (D. Bell), К. Вербаха (K. Werbach), Р. Кана (R. Kahn), Е. Кінга (E. King), І. Масуди (Y. Masuda), Т. Меррілла (T. Merrill), М.Пората (M. Porat), Л. Робертса (L. Roberts), К. Робінсона (K. Robinson), Р. Реддика (R. Reddick). Цікавими для дослідження є роботи Т.Стоуньєра «Информационное богатство: профиль постиндустриальной экономики», Д.Тапскотта «Электронно-цифровое общество. Плюсы и минусы сетевого интеллекта», Э. Тоффлера «Третья волна», П. Дракера «Посткапиталистическое общество», А. Галлимора «Стратегии развития библиотек в информационном обществе», М. Кастельса «Информационная эпоха: экономика, общество и культура».

Інформаційне суспільство – концепція, що визначає головним фактором розвитку суспільства виробництво та використання науково-технічної та іншої інформації. Концепція інформаційного суспільства є різновидом теорії постіндустріального суспільства, засновниками якої були З.Бжезинський, О.Белл, О.Тоффлер. При розгляді розвитку суспільства як “зміну ступенів ”, послідовники теорії інформаційного суспільства пов'язують його становлення з домінуванням “четвертого”, інформаційного сектору економіки, який йде після сільського господарства, промисловості та економікою послуг. При цьому стверджується, що капітал і праця, які є основою індустріального суспільства, поступаються місцем інформації та знанню у сучасному суспільстві. Революціонізуючі дії інформаційної технології приводить до того, що в інформаційному суспільстві класи змінюються соціально недиференційованими “інформаційними спільнотами ”. При визначенні поняття "інформаційного суспільства", на думку Турена, найважливішим моментом є те, що робиться акцент на нові економічні стосунки, на особливу важливість перетворень інвестиційної та керівничої політики під час телекомунікаційно-інформаційної революції. Інформаційне суспільство – це цивілізація, яка базується на нематеріальній субстанції , як умовно слід назвати інформацією. Остання властивість особливо важлива для розуміння суті нового суспільства, оскільки інформація формує матеріальне середовище життя людини та виступає у ролі нових технологій, комп'ютерних програм тощо. Інші автори зосереджують свою увагу на Особливості переходу України до інформаційного суспільства

окремих сторонах, факторах сучасного розвитку: економічних (П. Дракер, Ф. Махлуп, М. Порат, Т. Стоуньєр, В.Л. Іноземцев), технологічних (З. Бжезинський, С. Леш и др.), культурних (З. Бауман, Ж. Бодрійєр и др.). Вони описують характерні зміни, тенденції, але не відображають конфлікту, що супроводжує розвиток інформаційного суспільства. Так, ще в 1962 р. Ф. Махлуп вперше виокремив в економіці США сектор «виробництва і розповсюдження знань», ввівши в обіг термін «економіка знань», а М.Порат у 1977р. вперше заговорив про «інформаційну економіку». Перші дослідники інформаційного суспільства були націлені на пошук і узагальнення його ознак. Пізніше теоретики зосередилися на прогнозах перспектив цього суспільства, що привело до появи футурологічних робіт, у першу чергу «Информационное общество как постиндустриальное общество» І. Масуди у 1981 гр, у якій він виразив мрію про суспільство, у якому буде процвітати людська інтелектуальна творчість. Під інформаційним суспільством часто розуміють розвинуте капіталістичне суспільство, П.Дракер говорить про домінування інформаційного капіталізму, М.Кастельєс – про інформаційний капіталізм, інформаціоналізм, Г.Шиллер – про розвинутий капіталізм, так як інформація і засоби її розповсюдження задовольняють у першу чергу потреби капіталістичної системи. Захист інформаційної додаткової вартості у продуктах – один з ключових елементів зовнішньоекономічної політики розвинутого світу, а знання стає рушійною силою і джерелом суспільного розвитку сучасного світу XXI ст. [2].

Мета статті

проаналізувати політичні і соціально-економічні умови, в яких буде відбуватися перехід України до інформаційного суспільства; визначити варіанти того шляху, який вже пройдений іншими країнами, в основному європейськими; обґрунтувати стратегії розвитку інформаційного суспільства та можливості використання їх Україною; розкрити основні напрями реалізації переходу до інформаційного суспільства; сформулювати першочергові задачі державної політики забезпечення переходу до інформаційного суспільства.

Обговорення проблеми

Розглянуті вище політичні і соціально-економічні умови, в яких ще порядок 10-15 років буде відбуватися перехід України до інформаційного суспільства, істотно відрізняється від умов, характерних для розвинутих країн і, отже, потребують визначення шляху, властивого тільки Україні і Росії, проте враховуючого накопичений досвід. Цей досвід засвідчує, що кожна країна рухається до інформаційного суспільства своїм шляхом, що визначається політичними, соціально-економічними і культурними умовами [3].

Тому для нас цікавим являється досвід таких країн, як США, ЄС, Японії. У цих країнах має місце ефективно функціонуюча ринкова економіка, що забезпечує постійне зростання інформаційних потреб і платоспроможний попит на інформаційні продукти і послуги, має місце

потужний середній клас, що являється основним споживачем інформаційних послуг. Економіки цих країн володіють вільними засобами для підтримки процесів інформатизації і розвитку інформаційно-комунікативної структури, існують державні стратегії і програми у побудові у цих країнах інформаційного суспільства – в Україні всього цього практично поки що не існує. Практично закінчені процеси переструктуризації промислового виробництва і переходу на ресурсоємне (сировина, енергія, праця) до наукоємного виробництва – в Україні цього поки що не відбувається. Рівень інформатизації систем управління різного рівня і належності (державні комерційні, муніципальні) – є достатньо високим – в Україні такий рівень у масштабі країни буде досягнутий не так швидко. Має місце добре розвинута інфраструктура виробництва і надання населенню інформаційних продуктів і послуг, високий рівень інформаційної культури населення, сформована система комп'ютерної освіти, домашньої комп'ютеризації, використання мережі Інтернет – в Україні це поки що знаходиться у початковому стані.

Проте, сьогодні в Україні – одна з кращих систем загальної освіти, не повністю втрачений науковий потенціал у сфері інформатики, мають місце цікаві теоретичні розробки світового рівня. Україна володіє великим культурним спадком і сучасною самобутньою багатонаціональною культурою, що відкриває великі можливості заповнювати вітчизняним змістом надані населенню інформаційні продукти і послуги. Розвиток вітчизняних телекомунікацій всіх видів відбувається випереджаючими темпами у порівнянні з іншими сферами економічної діяльності, що дозволяє розраховувати на успішне формування інфраструктури надання населенню інформаційних і комунікаційних послуг. Перехід до інформаційного суспільства будь-якої країни – це процес, що потребує великих матеріальних витрат на формування і розвиток інформаційного середовища, розвиток індустрії інформаційних послуг і «доведення» їх до кожного члена суспільства. Сьогодні, наприклад, США вкладали і продовжують вкладати у розвиток цієї індустрії до 10% свого ВВП, але і отримують за рахунок цього більш як 25% свого ВВП. Приблизно такі ж об'єми характерні і для інших розвинутих країн, але Україна є виключенням [4].

З усього вище відміченого витікають два можливих варіанти переходу України до інформаційного суспільства.

Перший варіант – повторення того шляху, який вже пройдений чи проходить іншими країнами, в основному європейськими. Він потребує значних капіталовкладень, достатньо короткий по часу (не більш 7-10 років до виходу на середньоевропейський рівень інформатизації при умові 2-3% темпу економічного росту). Швидкість руху по такому варіанту буде забезпечуватися виділеними засобами (не менше 5-7% ВВП). Крім того, це шлях буде вимагати істотної зміни українського менталітету і переорієнтації суспільної свідомості на цілі, пріоритети і напрямки розвитку, властиві американському чи європейському образу життя.

Другий варіант – це знаходження шляху, орієнтованого на чисто

вітчизняні критерії і характеристики якості життя, соціокультурні особливості, що потребують мінімальних капіталовкладень зі сторони держави в певних соціо-економічних умовах. Цей шлях нетрадиційний, не апробований, який потребує хоча б мінімальних темпів економічного зростання, політичної стабільності і політичної волі, виконавчої і законодавчої влади, яка поставив перед суспільством задачу переходу до інформаційного суспільства як задачу високого пріоритету. Для реалізації першого шляху необхідно отримати основні об'єми інвестицій із зарубіжних джерел чи вітчизняних комерційних структур і населення. Обидва варіанти не реальні сьогодні і в недалекому майбутньому ніхто такі фінанси не дасть, так як впевненості у їх поверненні у зарубіжних кредиторів немає, та й «вирощувати» за власні гроші конкурента ніхто не буде. Отримати засоби від власних комерційних структур і населення у найближчі роки не уявляється можливим, так як для цього необхідні істотно високий рівень розвитку цих структур, помітне оживлення ринкових перетворень і підвищення коста життя населення. Отже, для нас можливий тільки другий шлях [5].

Основою українського шляху повинні бути наступні три стратегії розвитку інформаційного суспільства:

інформатизація всієї системи загальної і спеціальної освіти - від дитячого садочка до закінчення вищої школи і наступних форм підготовки і перепідготовки спеціалістів: підвищення ролі кваліфікації, професіоналізму і здібностей до творчості як важливішої характеристики людського потенціалу; формування і розвиток індустрії інформаційних і комунікаційних послуг, у тому числі домашньої комп'ютеризації, орієнтованої на масового споживача; забезпечення сфери інформаційних послуг духовним змістом, що відповідає українським культурно-історичним традиціям, у тому числі організація сильного україномовного сектора в Інтернеті. Вирішення цих трьох масштабних, історичних для України, задач буде означати реальне перетворення інформації і знань у дійсний ресурс соціально-економічний і духовний розвиток. Вона буде також означати укріплення інститутів громадянського суспільства, реальне забезпечення права громадян на вільне отримання, розповсюдження і використання інформації, розширення можливостей саморозвитку особистості. В результаті і Україна може виступати як носій специфічної моделі цивілізованого розвитку, у багатьох випадках коригуючої західний еталон. Історична спадковість, національна ідентичність, відродження моральної свідомості, утворення єдиного духовного простору країни – такі основні особливості шляху України до інформаційного суспільства. Рух по цьому шляху, особливо на перших етапах, потребує широкої суспільної підтримки, глибокого усвідомлення цілей переходу до інформаційного суспільства і політичних, економічних, соціальних і культурних переваг, які репрезентують населенню життя в інформаційному суспільстві. Для цієї підтримки повинні бути скоординовані зусилля багатьох спеціалістів – гуманітаріїв по формуванню обліку громадянина інформаційного світу,

моделі його життєдіяльності.

Інформатизація системи загальної освіти, орієнтована на виховання нового покоління, що відповідає рівню і образу життя умовам інформаційного суспільства – основна перспективна задача переходу до інформаційного суспільства. Її всеохопне вирішення потребує тривалого часу, не менше 10-15 років, на протязі яких може бути розроблена і реалізований новий світогляд на всіх рівнях – від дитячого садочка до навчання перепідготовки дорослих – з розумним сполученням державних і недержавних освітніх інституцій. Необхідно врахувати, що в Україні є серйозна платформа у сфері застосування інформаційних і телекомунікаційних технологій у вищій школі, важливу роль в інформатизації освіти повинні відіграти культурно-інформаційні центри, електронні бібліотеки і робота в Інтернеті. Формування і розвиток **індустрії інформаційних та комунікаційних послуг**, орієнтованої на масового споживача, являється однією з основних задач розвитку інформаційного середовища суспільства, забезпечує зацікавленість населення у використанні інформації як ресурсу суспільного та індивідуального розвитку. Вирішення даної задачі дозволить: 1) безпосередньо «довести» характерні риси інформаційного суспільства до кожної людини і вивести її на більш високий рівень інформаційної культури і комп'ютерної грамотності; 2) забезпечити розвиток найбільш динамічного сектору ринку інформаційних і комунікаційних засобів, інформаційних продуктів і послуг; 3) при правильній державній політиці забезпечити підтримку вітчизняних виробників інформаційних продуктів і послуг і заняття цим сектором ринку послуг; 4) вирішити ряд складних проблем соціального характеру – телеробота, медична допомога на дому, організація дозвілля, електронна торгівля, інформаційно-культурне обслуговування, у тому числі інвалідів [6].

Забезпечення сфери інформаційних послуг духовним змістом, який відповідає українським культурно-історичним традиціям, являється політичною задачею, вирішення якої повинно забезпечити передачу новому поколінню всієї багатоманітності української культури, виховання в атмосфері національних духових цінностей та ідеалів, максимально зменшити негативний вплив на молодих людей англомовної інформаційної експансії, культурно-окупаційного характеру Інтернет. Повинна бути надана всебічна підтримка організації україномовного сектору в Інтернеті. Все це створює передумови для подолання ідеологічного диктату і розповсюдження політичного і духовного впливу США через сучасні комунікаційні мережі і системи. Три вказані вище стратегічних напрямки переходу повинні бути орієнтовані на формування таких ціннісних і поведінських стереотипів поведінки населення, які відповідають, з однієї сторони, культурно-історичним традиціям народів Росії, а з іншої – високим вимогам цивілізаційного розвитку XXI століття. Рух по обраному шляху у свою чергу дозволить сформувати нові типи соціальних відносин, посилити інтелектуальний творчий потенціал людини, залучити до нових світових

Особливості переходу України до інформаційного суспільства

культурних цінностей. Це особливо важливо для перемоги ідеалів духовності і моральності в інформаційному просторі сучасної культури, що роздирається конкурентною боротьбою. Завдяки глобалізації аудіовізуальних засобів масової інформації, комп'ютерних мереж, доступності інформаційних розваг виникає **глобальна мода**, що інтенсивно формує нові моделі і норми поведінки, особливо у середовищі молоді. Важливо подолати їх нав'язування і дати можливість невеликим товариствам чи національним утворенням розвивати свою культуру, зберігати мову, формувати почуття духовної єдності. Застосування **нових інформаційних технологій і телекомунікаційних технологій** породжує нові форми робочих відносин як у сфері бізнесу, так і у сфері індивідуальної праці. Ці нові відносини («мережна» культура, телеробота), незважаючи на зростання інформаційного тиску на людину, допомагає технологічно і психологічно вирішувати головну задачу – підвищення ефективності будь-яких видів діяльності. У системі освіти і у сфері індивідуального споживання інформаційних продуктів і послуг необхідно істотно підвищити рівень загальної і професійної освіти, допомогти отримати престижну і більш високо оплачувану роботу, формувати свій власний культурний абрис, у максимальній мірі розгорнути особисті здібності. Дистанційна освіта на основі сучасних інформаційних технологій являється для багатьох країн, і для України також, єдиним шансом підготувати людей для життя і роботи в інформаційному світі XXI століття.

Основні напрями реалізації переходу до інформаційного суспільства охоплюють дві головні складові: 1) створення і розвиток техніко-технологічної бази реалізації обраного шляху; 2) розробка і реалізація політичних, соціальних, економічних, правових, організаційних і культурних рішень, що забезпечують рух по обраному шляху. Обидва ці напрями слід розглядати у якості основних об'єктів державної інформаційної політики забезпечення переходу до інформаційного суспільства. Ці напрями вибираються на основі визначення пріоритетів і часових горизонтів розвитку елементів, як в неї входять, врахування тенденцій їх еволюції у розвинутих країнах, оцінки висхідного рівня (існуючого стану). Основна увага приділяється реальним економічним, організаційним і правовим передумовам руху до інформаційного суспільства [7].

В той же час слід враховувати **техніко-технологічний напрямок**, який включає наступні компоненти: 1) формування і розвиток інформаційно-комунікаційної інфраструктури країни, що забезпечує реалізацію процесів створення, збереження, розповсюдження і використання інформації і забезпечення доступу до неї широких верств населення (національних і корпоративних інформаційних і телекомунікаційних мереж і систем, українських ланок світових відкритих мереж, мереж зв'язку; центрів обробки інформації різного призначення; 2) удосконалення і розвиток системи національних інформаційних ресурсів і технологій доступу до них (баз і банків даних, архівів, бібліотек і музейних збережень); 3)

удосконалення і розвиток обчислювальних ресурсів (модернізація парку СВТ у цілому і по типах ЕВМ, домашні комп'ютери, системне і прикладне програмне забезпечення, система сервісного обслуговування); 4) удосконалення і розвиток телекомунікаційних ресурсів; 5) створення і розвиток нових інформаційних, комп'ютерних і телекомунікаційних технологій, що забезпечують реалізацію процесів збирання, накопичення, передачі і доставки інформації, її цілісність, доступність і конфіденційність; 6) удосконалення і розвиток технічної бази і технологій засобів масової інформації.

У політичний, соціально-економічний і соціально-культурний напрямки входять наступні компоненти: 1) формування і розвиток єдиного інформаційно-культурного простору як необхідної умови політичної і духовної інтеграції і входження України у світову інформаційну спільноту як рівноправного партнера; 2) розширення міжнародної наукової і культурної співпраці; 3) удосконалення і розвиток системи інформаційного законодавства і механізмів його реалізації; 4) удосконалення і розвиток системи розповсюдження масової інформації і формування суспільно-політичного клімату у країні; 5) створення умов для переходу до інформаційного суспільства; 6) удосконалення і розвиток системи забезпечення особистої і суспільної безпеки в інформаційному середовищі, попередження загроз використання нових інформаційних технологій у якості зброї, інформаційного тероризму і інформаційного криміналу; 7) укріплення і розвиток економічного потенціалу процесів формування інформаційного суспільства (державна підтримка вітчизняних виробників засобів інформатизації, інформаційних продуктів і послуг); 8) формування розвинутих інформаційних потреб та інформаційної культури і стимулювання платоспроможного попиту на інформаційні продукти і послуги; 9) державна підтримка виробників і споживачів інформаційних технологій, продуктів і послуг для соціально значущих програм (сфер праці і зайнятості, охорони здоров'я, соціального забезпечення, вищої і середньої освіти, міграції населення, культури, побуту і дозвілля); 10) державна підтримка систем масової підготовки і перепідготовки кадрів для роботи в інформаційних і комунікаційних системах нового покоління [8].

Програмні рішення і заходи у цих напрямках взаємопов'язані. Сумісна їх реалізація (політичні і правові заходи, економічні і технологічні рішення) потребує формування комплексних програм, підпрограм і проектів, а також комерційних проектів по забезпеченню безпеки, розвитку української частини Інтернет, інформаційно-технологічної підтримки системи освіти, комунікаційних систем і мереж для населення. Виділення другого напрямку(розробка і реалізація політичних, соціальних, економічних, правових, організаційних і культурних рішень, що забезпечують рух по обраному шляху) у цілісному компоненту представляється необхідним, так як реалізація Концепції тільки за рахунок техніко-технологічних проектів при доповненні їх окремими організаційно-правовими та економічними механізмами, як свідчить весь попередній Особливості переходу України до інформаційного суспільства

досвід виконання програм інформатизації, не приводить до успіху. Оцінка результатів руху до інформаційного суспільства, досягнутих на окремих етапах переходу до інформаційного суспільства, формується на основі моніторингу розвитку інформаційного середовища за допомогою різних показників. Самі загальні показники співвідносяться з вимірами соціально-економічного розвитку (показники ВВП на душу населення, параметри сукупного платоспроможного попиту на інформаційні продукти і послуги, розміри інвестицій у високотехнологічні галузі, відсоток зайнятих у сфері обробки інформації і інформаційно-обчислювального обслуговування). Друга група показників характеризує розвиток безпосередньо технологічного базису інформаційного суспільства та окремих його складових. Зокрема, можуть бути використані динаміка зростання числа користувачів Інтернет, кількість ЕОМ на 100 жителів, кількість домашніх комп'ютерів, кількість україномовних сайтів в Інтернет, ємність інформаційного ринку. Для цих цілей слід використати традиційно сконцентровані статистичні дані щодо кількості і типів баз даних, кількості бібліотек, культурно-інформаційних і освітніх центрів, оснащених комп'ютерною технікою, кількістю і типами телекомунікаційних мереж і підключених даних терміналів. Позитивна динаміка цих індикаторів за рік чи декілька років у середньому на 10-20% буде свідчити про постійний розвиток технологічного базису інформаційного середовища. Повинні бути також оцінені масштаби і глибина споживання інформаційних і комунікаційних технологій, інформаційних продуктів і послуг у різних сферах суспільного життя: у сфері праці і зайнятості, освіти, охорони здоров'я, соціальній сфері, в організації побуту і дозвілля. Разом взяті ці показники та індикатори будуть характеризувати послідовний рух країни по обраному шляху до інформаційного суспільства [10].

Першочергові задачі державної політики забезпечення переходу до інформаційного суспільства заключаються у наступному. Для всіх напрямів переходу до інформаційного суспільства важливим являється вирішення наступних задач державної політики: 1) формування загальнодержавної програми переходу України до інформаційного суспільства високого статусу і рангу, яка повинна носити «рамковий» характер та інтегрувати у собі всі інші програми та проекти інформатизації; 2) розробка концепції нормативно-правового забезпечення процесу переходу, що являється основою державного впливу на цей процес і визначати основні напрями і задачі удосконалення існуючої системи інформаційного законодавства, у тому числі у сфері авторського чи суміжних прав і охорони інтелектуальної власності; 3) пріоритетний розвиток існуючих і створення нових спеціалізованих **мережних структур і технологій**, побудованих на основі міжнародних стандартів. У сфері освіти повинні бути вирішені наступні задачі: 1) вибір адекватних освітнім технологіям і навчальним процесам сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (комп'ютерні навчальні програми, супутникове і кабельне телебачення, засоби мультимедіа); створення спеціалізованих загальнодоступних інформаційних ресурсів (бази

і банки даних, електронні бібліотеки), орієнтовані на вирішення освітніх задач, у тому числі як безприбуткових; створення мережі спеціалізованих освітніх центрів регіонального і місцевого підпорядкування, а також центрів підготовки і підпорядкування вчителів та викладачів, устаткованих сучасними засобами інформатизації. **У сфері формування і розвитку індустрії інформаційних і комунікаційних послуг**, в тому числі домашній комп'ютеризації, орієнтованої на масового споживача повинні бути вирішені наступні задачі: 1) розробка дешевих спеціалізованих приладів для мережевої взаємодії користувачів з інформаційними системами, загальнодоступних терміналів інформаційно-довідкових і консультативних систем соціального призначення; розробка системи програмно-змістовної і сервісної підтримки домашньої комп'ютеризації; створення економічних умов, що полегшують інтеграцію державних і недержавних структур в освоєнні і розвитку ринку інформаційних і комунікаційних послуг для населення. Безперечно, головна увага повинна бути **приділена для реалізації концепції інформаційної безпеки в Україні**, яка складає собою сукупність офіційних поглядів на цілі, задачі, принципи і основні напрями забезпечення інформаційної безпеки в країні. Дана концепція слугує основою для формування державної політики у сфері забезпечення інформаційної безпеки України; підготовки пропозицій щодо удосконалення правового, методичного, науково-технічного та організаційного забезпечення інформаційної безпеки; розробки цільових програм інформаційної безпеки. Сучасний етап розвитку суспільства характеризується зростаючою роллю **інформаційної сфери**, що представляє собою сукупність інформації, інформаційної інфраструктури, суб'єктів, що здійснюють собою збирання, формування, розповсюдження і використання інформації, а також системи регулювання суспільних відносин, що виникають у цьому зв'язку. Інформаційна сфера, являючись системоутворюючим фактором життя суспільства, активно впливає на стан політичної, економічної, оборонної та інших складових безпеки України [11].

Інтереси держави в інформаційній сфері заключаються у створенні умов для гармонічного розвитку української інформаційної інфраструктури, для реалізації конституційних прав і свобод людини і громадянина з метою забезпечення конституційного устрою, суверенітету і соціальної стабільності, у безумовному забезпеченні законності і правопорядку, розвитку рівноправної і взаємовигідної співпраці. На основі національних інтересів України в інформаційній сфері формуються стратегічні і поточні задачі внутрішньої і зовнішньої політики держави щодо забезпечення інформаційної безпеки. Виділяються чотири основні складові національних інтересів України в інформаційній сфері. Перша складова національних інтересів України в інформаційній сфері включає в себе дотримання конституційних прав і свобод людини і громадянина у сфері отримання інформації і використання нею, забезпечення духовного оновлення України, збереження і укріплення моральних цінностей суспільства, Особливості переходу України до інформаційного суспільства

традицій патріотизму і гуманізму.

Для досягнення цього необхідно: 1) підвищити ефективність використання інформаційної інфраструктури в інтересах суспільного розвитку, консолідації українського суспільства, духовного відродження України; 2) удосконалювати систему формування, збереження і раціонального використання інформаційних ресурсів, що складають основу науково-технічного і духовного потенціалу України; 3) забезпечити конституційні права і свободи людини і громадянина, вільно шукати, отримувати, передавати, виробляти і розповсюджувати інформацію будь-яким законним способом; 4) гарантувати свободу загальнодоступної інформації та укріплювати механізми правового регулювання відносин в сфері охорони інтелектуальної власності. Друга складова національних інтересів України в інформаційній сфері включає в себе інформаційне забезпечення державної політики України, пов'язаний з доведенням до української і міжнародної спільноти достовірної інформації про державну політику України з забезпеченням доступу громадян до відкритим державним інформаційним ресурсам. У зв'язку з цим необхідно: 1) укріплювати державні засоби масової інформації, розширяти їх можливості по своєчасному доведенню достовірної інформації до громадян; 2) інтенсифікувати формування відкритих державних інформаційних ресурсів, підвищувати ефективність їх господарського використання [12].

Третя складова національних інтересів України в інформаційній сфері включає в себе розвиток сучасних інформаційних технологій, вітчизняної індустрії інформації, у тому числі індустрії засобів інформатизації, телекомунікації і зв'язку, забезпечення потреб внутрішнього ринку продукцією і вихід цієї продукції на світовий ринок, а також забезпечення, збереження і Ефективного використання вітчизняних інформаційних ресурсів. У сучасних умовах тільки на цій основі можливо вирішити проблеми створення наукоємних технологій, технологічного переозброєння промисловості, примноження досягнень вітчизняної науки і техніки. Україна повинна зайняти достойне місце серед світових лідерів мікроелектронної і комп'ютерної промисловості. Для досягнення цього необхідно розвивати і удосконалювати інфраструктуру єдиного інформаційного простору України; розвивати вітчизняну індустрію інформаційних послуг і підвищувати ефективність використання державних інформаційних ресурсів; розвивати виробництво конкурентоспроможних засобів і систем інформатизації, телекомунікації і зв'язку розширити участь України у міжнародній кооперації виробників цих засобів і систем; забезпечити державну підтримку вітчизняних фундаментальних і прикладних досліджень, розробок у сферах інформатизації, телекомунікації і зв'язку.

Четверта складова національних інтересів України в інформаційній сфері включає в себе захист інформаційних ресурсів від несанкціонованого доступу, забезпечення безпеки інформаційних та телекомунікаційних систем, як уже розгорнутих, так і створюваних на

території України. У цих цілях необхідно: підвищити безпеку інформаційних систем, включаючи мережі зв'язку, перш всього безпека первинних мереж зв'язку та інформаційних систем органів державної влади, фінансово-кредитної і банківської сфер, сфер господарської діяльності і т.д.; розширяти розвиток програмних засобів захисту населення і методів контролю над ними; розширяти міжнародну співпрацю України у сфері розвитку і безпечного використання інформаційних ресурсів, протидії загрози розв'язання протиборства в інформаційній сфері. На етапі переходу до інформаційного суспільства особливого значення набувають загальнодоступні і ручні **інтернет-портали**, широке упровадження яких повинно допомогти: 1) державним організаціям підвищити ефективність своєї роботи за рахунок надання послуг громадянам і приватним компаніям в потрібний для них час, у потрібному місці і за допомогою певних інформаційних засобів; громадським організаціям – надати громадянам можливість акумулювати свою «волю громадянина» за рахунок достовірної реєстрації своєї громадянської позиції на веб-порталах «електронної демократії»; 2) сучасні інтернет-портали державних органів розвиваються у відповідності з концепцією «електронної демократії» (e-government), яка передбачає, перш за все, досягнення максимально можливої прозорості у роботі чиновників різних державних служб і відомств; 3) у свою чергу громадські організації будують свої портали, використовуючи практику «електронної демократії» (e-democracy). Її головна задача – використовувати електронне середовище як засіб політичної інформації у суспільстві, для чого: формування активної позиції громадян по відношенню до свого уряду; надання громадянам інструменту прямої і безпосередньої дії на державних чиновників шляхом вираження своєї волі; 4) сучасні громадські організації намагаються збільшити саме комунікаційну, інтерактивну складову інтернет-порталів, як найбільш адекватної комунікативної природи людини і, таким чином, отримати реальну можливість використання електронного середовища для формування партнерських і чесних відносин – як з громадянами своєї країни, так і з суспільством в цілому. Завдяки інтерактивності, інтернет-портал стає не просто інформаційним ресурсом для трансляції ідеї будь-якої громадянської організації, але й прототипом чи моделлю інфраструктури спів-повідомлення громадян з органами влади після того, як дана громадська організація стане дійсно масовою [13].

Першочергові задачі державної політики забезпечення переходу до інформаційного суспільства. По-перше, на сьогодні в Україні здійснюються глибокі соціально-економічні і політичні перетворення з метою переходу від тоталітарної держави з адміністративно-плановим управлінням економікою до демократичної, соціальної, правової держави з ринковою економікою, що не може бути успішно реалізовано без одночасної якісної зміни інформаційного середовища, переходу до інформаційно відкритого суспільства і інформаційно прозорої державної влади. По-друге, кардинальне реформування конституційних, політичних, соціально-економічних основ української державності без соціальних, національних та

Особливості переходу України до інформаційного суспільства

релігійних конфліктів, які спроможні породити реальну загрозу територіальній цілісності країни, можливе тільки за умови постійної тісної взаємодії влади і суспільства на основі порозуміння, взаємоповаги і ділового партнерства. Для забезпечення такої взаємодії, насамперед, необхідні постійна інформаційна взаємодія між владою і суспільством, створення відкритого інформаційного простору, без якого неможливо формування демократичного громадянського суспільства. По-третє, йдуть складні процеси формування відносин у державі за новими для посттоталітарної України демократичними принципами — дотримання прав людини, їх пріоритет над правами держави; конституційне обмеження влади більшості над меншістю; повага прав меншості на власну думку, її вільне вираження; верховенство закону; розподіл влади на законодавчу, виконавчу і судову; відділення місцевого самоврядування від державної влади; плюралізм думок, партій, громадських об'єднань із різноманітними програмами і статутами, що діють у рамках Конституції України. В цих умовах зберігання державної і територіальної цілісності України, її державності у вирішальній мірі обумовлено усталеністю інформаційного впливу між центром і регіонами, між усіма гілками і рівнями влади, виключенням будь-яких проявів “інформаційного сепаратизму”, будь-яких спроб зруйнувати єдиний інформаційний простір країни, загальнодержавну інфраструктуру і її систему національних інформаційних ресурсів. По-четверте, нові соціально-економічні умови і відносини в суспільстві, що реально формуються в процесі реформ, обумовлюють необхідність адекватної зміни методів, форм і технологій державного управління, у цілому всієї системи державного управління. Принципово новим для України методологічним підходом до реформування системи державного управління і вирішення проблеми взаємодії (в першу чергу, інформаційної) між громадянським суспільством і владою повинно стати визначення стратегічної цілі такої реформи: формування влади демократичного типу, що орієнтована на суспільство як споживача її послуг.

Перехід до інформаційного суспільства — це найбільш раціональний шлях підвищення якості життя населення країни за рахунок вступу України на новий шлях цивілізованого розвитку і переходу економіки на наукоємні, ресурсозберігаючі виробництва. Підставами для такого переходу є постійний рух країни від комп'ютеризації (у 60-х — 80-х рр.) до інформатизації (у 80-х — 90-х рр.) і створення розвинутого інформаційного середовища суспільства (на рубежі століть). Всім цим етапам відповідав і відповідає сьогодні певний рівень розвитку державної політики, що покликана регулювати ці процеси. Це була державна політика, що пов'язана зі створенням автоматизованих систем управління, політика інформатизації (програми інформатизації), а тепер це перетворюється у державну інформаційну політику.

Список літератури

1. Зуев С.Э. Измерения информационного пространства (политики, технологии, возможности) // Музей будущего: информационный Пожурев В.І., 2012

менеджмент / Сост. А.В.Лебедев. М.: Прогресс-Традиция, 2001. - С.230-250. То же [on-line]. Метод доступа: <<http://www.future.museum.ru/part01/010601.htm>>

2. Иванов Д.В. Виртуализация общества. СПб.: "Петербургское Востоковедение", 2000. То же [on-line]. Метод доступа: <<http://m16.medport.ru/USSR/chapters/society.htm>>

3. Паринов С. Истоки Интернет-цивилизации. // Интернет. 1999. N 15. То же [on-line]. Метод доступа: <<http://ok.msk.ru/gagin/internet/15/31.html>> То же: <<http://rvles.ieie.nsc.ru/parinov/net-istoki.htm>>

4. Современные представления об информационном обществе / Русский Гуманитарный Интернет-Университет. [On-line]. Метод доступа: <http://www.i-u.ru/biblio/arhiv/articles/cshadrin_spoio/default.asp>

5. Кудрявцева С.П., Колос В.В. Міжнародна інформація. Навчальний посібник — К.: Видавничий Дім «Слово», 2005. - 400с.

6. Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 32007, №12, ст.102

7. Глосарій Російського інституту Інформаційного суспільства (<http://www.iis.ru/glossary/governance.en.html>).

8. Національна електронна бібліотека України. Основні проектні рішення: [Електрон. ресурс] /Уклад. Л.Й.Костенко. – Засіб друку:URL: <http://www.nbuv.gov.ua/library/col.html>.

10. Ступницький О., Кучереносов В. Ринок електронної комерції в Україні та інформаційні ресурси для малих і середніх підприємств // Пріоритети. -- 2003. – № 2(8).

11. Гандабура В. Телекомунікаційне регулювання: ключ до розуміння // Збірник наукових праць Української Академії державного управління при Президентіві України / За заг. ред. В.І. Лугового, В.М. Князева. – К.: Вид-во УАДУ, 2001.– Вип. 2.– С. 197–203.

12. Проценко Т., Шамрай В. Основні напрями інформатизації державного управління в процесі становлення громадянського суспільства // Вісник УАДУ. – 2002. – № 1. – С. 339–344.

13. Яременко О. Вплив держави на формування в Україні інформаційного суспільства (організаційно-правовий аспект) // Суспільні реформи та становлення громадянського суспільства в Україні: Матеріали наук.- практи. конф. / За заг. ред. В.І. Лугового, В.М. Князева. – К.: Вид-во УАДУ, 2001.– С. 70–73.

В.И.ПОЖУЕВ

Запорожская государственная инженерная академия, Запорожье, Украина
E- mail: admin@zgia.zp.ua

ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕХОДА УКРАИНЫ К ИНФОРМАЦИОННОМУ ОБЩЕСТВУ

В статье дается анализ политических и социально-экономических условий, в которых осуществляется переход Украины к информационному обществу; определяются варианты того пути, которые уже пройденный другими странами, в основном

Особливості переходу України до інформаційного суспільства

европейскими; обоснованы стратегии развития информационного общества и возможности использования их Украиной; раскрыты основные направления реализации перехода к информационному обществу и сформированы первоочередные задачи государственной политики обеспечения перехода к информационному обществу.

Ключевые слова: информационная сфера, информационное общество, особенности перехода, современное украинское общество, информационно-коммуникационная структура, увеличение информационных потребностей, информатизация, индустрия информационно-телекоммуникационных услуг, государственная информационная политика

V.POZHUEV

Zaporizhzhya state engineering academy, Zaporizhzhya, Ukraine

E- mail: admin@zgia.zp.ua

FEATURES OF TRANSITION OF UKRAINE TO INFORMATION SOCIETY

In article the analysis of political and social and economic conditions in which transition of Ukraine to information society is carried out is given; options of that way, which already passable, in main European are defined by other countries; strategy of development of information society and possibility of use are proved by their Ukraine; the main directions of realization of transition to information society are opened and priorities of a state policy of ensuring transition to information society are created.

Key words: information sphere, information society, features of transition, modern Ukrainian society, information and communication structure, increase in information requirements , information, industry of information and telecommunication services, state information policy

Стаття надійшла до редколегії 19.06.12

Прийнята до друку 21.06.12